

УДК 800.7:17.022

Антонова К.В.

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. Вдосконалення, пристосування та розробка нових методик навчання для іноземних громадян, адаптація української системи освіти до європейських стандартів не є достатніми реформами вітчизняної освітньої системи задля здобуття конкурентоспроможної вищої освіти іноземними громадянами. Іноземним студентам, як носіям іншої мови, культури, релігії, менталітету, необхідно бути готовими та спроможними виконувати продуктивну взаємодію в полікультурному навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу як зі студентами-представниками інших національностей, так і з викладачами, з метою отримання якісної вищої освіти та організації повноцінного процесу становлення особистості майбутнього фахівця. Тобто вдосконалювати, розвивати та повною мірою реалізовувати потенціал комунікативної компетенції особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням питання крос-культурної, соціокультурної компетенції працює низка вітчизняних та закордонних дослідників, таких як В.Г. Костомарова, Є.М. Верещагіна,

В.В. Сафонова, П.В. Сисоєв, В.П. Фурманова, П.О. Бех, Л.В. Біркун, Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич та інші.

До крос-культурних компетенцій особистості дослідники відносять такі компетенції: лінгвістичну, культурну, комунікативну, особистісну, когнітивну, соціальну [1]. На нашу думку, саме володіння комунікативною компетенцією дає можливість особистості організувати та реалізувати продуктивну навчально-виховну взаємодію зі студентами та викладачами під час навчання у вищому навчальному закладі, і в свою чергу засвоїти інші складові крос-культурної компетенції.

За даними Головного управління статистики України відмічається постійне зростання кількості іноземних студентів у вищих навчальних закладах України. Слід зазначити, що з кожним роком географія країн, з яких приїжджають іноземні студенти, постійно розширюється. На сьогоднішній день в українських вищих навчальних закладах навчається близько 48 тис. іноземних громадян зі 134 країн світу. Більшість іноземних студентів вивчає в Україні або медицину, або інженерно-технічні спеціальності. За останні роки зростає попит на економічні та юридичні спеціальності. Отже, впевнено можна констатувати, що найбільше число іноземних студентів обирає нефілологічні вищі навчальні заклади України.

Проблемі формування крос-культурної комунікативної компетенції в нефілологічних вищих навчальних закладах приділяється недостатньо уваги, оскільки основний акцент робиться на професійно-орієнтовані дисципліни. З іншого боку, саме вміння вести бесіду, дискусію, вільне спілкування як з викладачами, так і зі студентами з різних країн світу є підґрунтям для здобуття якісної освіти, запорукою соціалізації іноземних студентів в новому соціумі та чужій державі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз національно-етнічних особливостей спілкування іноземних студентів, виявлення основних складових комунікативної компетенції іноземних студентів у полікультурному навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу України та ролі комунікативної компетенції в процесі соціалізації іноземних студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження комунікативної компетенції було проведене Л. Бахманом, який розподілив комунікативну компетенцію на сегменти: „організаційну компетенцію”, що включає граматичну і дискурсивну компетенції, і „прагматичну компетенцію”, що включає соціолінгвістичну та „ілокутивну” компетенцію [2].

Суть поняття комунікативної компетенції полягає в спроможності особистості встановлювати, підтримувати, розвивати та зберігати позитивний настрій в процесі міжкультурного спілкування. І.А.Зимня дає таке визначення комунікативній компетенції: „компетенція спілкування – це спроможність адекватної взаємодії в будь-якій ситуації шляхом пошуку вербальних та невербальних засобів і способів формування та формулювання думки при її проходженні та сприйнятті рідною та нерідною мовами” [1, с. 36]. З тлумачення поняття очевидно, що комунікативна компетенція є збірним, інтегративним

поняттям, оскільки включає в себе й інші крос-культурні компетенції особистості: культурну, соціальну, лінгвістичну.

В процесі крос-культурної комунікації провідне значення має особистісний досвід та знання індивіда щодо менталітету та культури спілкування своїх співбесідників, особливо, якщо їхня культура діаметрально протилежна. Вміння адекватно сприймати партнерів по спілкуванню, толерантне ставлення до представників відмінних за расою, національністю, мовною приналежністю, релігією – все це складові продуктивної та плідної крос-культурної комунікації іноземних студентів під час навчання у вищому навчальному закладі та життя в чужій країні. Отже, чим глибші знання співрозмовника про мовний етикет партнера, його культуру поведінки, тим краще та ефективніше можливо організувати процес комунікації, а відповідно й досягти поставлену мету в процесі навчання та проведення дозвілля.

Головний критерій ефективності міжкультурного спілкування – взаєморозуміння та взаємоповага співрозмовників під час бесіди або дискусії, відповідно критерій продуктивності міжкультурного спілкування – це досягнення поставленої мети бесіди, дискусії, досягнення консенсусу, порозуміння в тих чи інших питаннях. Взаєморозуміння та взаємоповага виступають процесом пізнання співрозмовниками один одного. Особливо важливу роль взаємоповага має на початковому етапі навчання, коли іноземні студенти ще не мають достатніх комунікативних навичок в полікультурному навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу, не відразу розуміють кінцеву мету спілкування, якого від них вимагають в процесі навчання, тільки розпочали вивчати мову та культуру країни, в якій навчаються, адаптуються до нових умов життя та навчання. Спільна мета (розв'язання проблемної ситуації, доведення своєї точки зору, вдосконалення комунікативних навичок, опанування навичок вести дискусію, полеміку, дебати) досягається правильним вибором формату крос-культурної взаємодії залежно від аудиторії, підпорядкуванням форми висловлювань завданням спілкування, використання для поставленої мети ефективних вербальних та невербальних засобів.

Крос-культурне спілкування іноземних студентів в процесі навчання у вищому навчальному закладі обумовлене культурно-ситуативними нормами, залежить від мовних традицій, звичаїв, тобто від мовного та ділового етикету, який притаманний в його рідній країні. Таким чином, ми вважаємо, що ефективне крос-культурне спілкування між іноземними студентами та викладачами у навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу можливе за умови формування у іноземних студентів високого рівня комунікативної компетенції на основі пізнання та ознайомлення з культурно-мовним етикетом іноземних студентів. В статті ми досліджуємо культурно-мовні особливості найбільш чисельних груп іноземних студентів у найбільших вищих навчальних закладах України за даними Головного управління статистики України: студентів з Індії, арабських країн та країн Африки.

Світська бесіда – невід’ємна частина індійського суспільного життя. Ставити особистісні питання незнайомим людям: про заробітну платню, сімейний стан, роботу, весілля, родину – не заперечує індійському мовному етикету. Індійці вільно висловлюють свої емоції. Представники цієї нації завжди проявляють зацікавленість співбесідником, ніколи не відмовляють у допомозі, навіть, коли не володіють достовірною інформацією. Індійці не до кінця розуміють західний гумор, але поважають та цінують посмішку та приязнь оточуючих. Задля підтримання розмови та щоб здобути прихильність співрозмовника, індійці часто говорять лестощі та компліменти, що не завжди відповідає дійсності. Посмішка та відкритий тип ведення спілкування завжди допоможуть побудувати будь-яку бесіду. Важливо запам’ятати, що індійці скоріше скажуть те, що співрозмовник хоче почути, ніж те, що насправді думають або об’єктивну правду. Індійці люблять довгі пафосні розмови, починаючи з причин та передісторії, а висновки роблять наприкінці розмови. Такий тип викладу думок збиває співрозмовника з пантелику, переключає його увагу на другорядні теми та вимагає підвищеної уваги та концентрації протягом всієї розмови [3].

Громадяни Африканського материка пишаються своєю національною, расовою, мовною, етнічною приналежністю. З великою повагою ставляться до свого культурного надбання, коріння, предків, традицій, звичаїв. Відстоювати свою незалежність, повагу до себе, свою індивідуальність закладено з дитинства. Можливо, історичне минуле дається взнаки і стиль підкреслення своєї індивідуальності та самобутності громадянами країн Африки носить дещо агресивний, зверхній характер, особливо в незвичних, чужих умовах життєдіяльності.

Щодо мовного етикету, то країни Африки намагаються притримуватися звичного для європейських країн стилів спілкування, особливо в навчально-бізнесових сферах життя. Для африканців притаманно виражати свої думки чітко та лаконічно з використанням яскравих прикладів. Африканці вміють слухати співрозмовника. В своїх висновках досить чіткі, прямолінійні, відкриті, кажуть те, що думають, не зволікають з прийняттям рішень самостійно, беруть відповідальність на себе та тримають дане слово, вірні своїм уподобанням та інтересам, цінують свій час, вельми пунктуальні. Варто зазначити, що відповідної поведінки вони чекають і від співрозмовника [4].

Громадяни арабських країн не відчувають часу, пунктуальність поняття досить не чітке та розуміється в контексті арабської культури значно відмінно від загальноприйнятого європейського тлумачення. Арабські співрозмовники під час бесіди усіяко уникають прямих відповідей, визначеності у своїх судженнях. В своїй розмові часто використовують як підбиття підсумків туманні вирази типу Іншалла (Якщо Аллаху буде завгодно).

Арабське розуміння етикету забороняє бути категоричним, використовувати прямолінійність в судженнях. Під час бесіди вони уникають метушні, квалливості і завжди намагаються зберегти достоїнство своє та співрозмовника. Неприязнь або будь-які прояви неповаги співрозмовника,

зауваження щодо релігії або особливостей культури є образливими та недопустимими при бесіді з арабським підданним. Відмова, недосягнення згоди в будь-якому питанні супроводжується виправданнями, позитивними відгуками про співрозмовника. Будь-яка відмова з боку арабського громадянина носить завуальований характер, м'яку форму категоричного „ні” [4].

В слов'янській культурі бесіда носить асинхронний, хаотичний, гіперболічний характер. У традиційній бесіді представники слов'янських націй намагаються не стільки висловитися за змістом питання, скільки поділитися власним досвідом, враженням, ставленням, висловити власну точку зору, не пов'язуючи свої висновки з попередніми висловлюваннями. Навіть при існуючому регламенті доповіді слов'янського доповідача важко зупинити, поки він не скаже все, що запланував. Вітчизняну дискусію можна порівняти з „мозковим штурмом”, творчим завданням для широкого кола зацікавлених осіб. Але, як не парадоксально, такий метод ведення бесіди приносить досить високі результати. Треба зазначити, що вияв поваги до співрозмовника у вітчизняній бесіді здебільшого залежить від його соціального статусу або віку [5].

В сучасній практиці формування академічних груп у вищих навчальних закладах України майже не враховується національна приналежність іноземних студентів. Тому багатонаціональний склад академічних груп для українських вищих навчальних закладів досить розповсюджене явище. Навчання в групі, в першу чергу, передбачає певний рівень комунікації студентів один з одним, виконання завдань групами, доведення своєї точки зору, ведення дискусій. Будь-яка навчально-виховна діяльність має відбуватися в дружній, комфортній атмосфері, що дуже важко досягти в групах, де присутні представники ворожнечо настроєних національностей на ментальному, релігійному, культурному рівні. Інколи вирішення таких проблем можливе лише шляхом розформування груп.

Для викладача вищого навчального закладу важливо знати та враховувати вищенаведені особливості мовно-ділового етикету спілкування іноземних студентів в процесі викладання дисциплін гуманітарного блоку, особливо в тих випадках, коли студенту необхідно висловити власну точку зору, або мова йде про культурно-релігійні, національні питання. Очевидно, процес комунікації відбувається в таких групах, але мета комунікації – взаєморозуміння – можливо досягнути лише при виборі коректної мовної тактики ведення дискусії. Порозуміння та толерантність в процесі навчання в полінаціональній групі можливі лише за умови адекватного та обізнаного ставлення до кожного студента. Відповідно, необхідно визначити основні правила мовної поведінки студентів у полінаціональній групі, узгодження індивідуальних позицій та поглядів на тему дискусії, визначення цілей спільної діяльності під час навчання (направленості, задач, контексту, регламенту спілкування).

Таким чином, складовими продуктивної комунікативної компетенції іноземних студентів в процесі навчання у вищому навчальному закладі України є:

- спроможність адекватно та з повагою ставитися до представників різних національностей, рас, вірувань, культур, ментальностей;
- формувати навички планувати мовленнєву діяльність згідно з завданнями та форматом ведення дискусії під час навчального процесу у вищому навчальному закладі як в аудиторний, так і в позааудиторний час з урахуванням національно-етнічних особливостей студентів в кожній окремій групі;
- моральна та психологічна готовність до крос-культурного спілкування, додержуючись норм та правил мовного етикету загальноприйнятого в країні перебування як з боку викладачів, так і з боку студентів;
- формування толерантного ставлення до співбесідників як представників інших культур.

Висновки. Отже, формування комунікативної компетенції іноземних студентів на початковому етапі навчання у вищому навчальному закладі є основою успішного, ефективного, плідного навчання, а також запорукою формування дружньої та толерантної атмосфери під час навчально-виховного процесу. Формування комунікативної компетенції іноземних студентів особливе значення має на початковому етапі навчання, адже, по-перше, є фундаментом в подальшому навчанні та, по-друге, сприяє якнайшвидшій соціалізації молоді особистості в новому полінаціональному соціумі в нових умовах життєдіяльності. На нашу думку, саме дисципліни гуманітарного блоку направлені на формування комунікативної компетенції. Під час вивчення „Української мови як іноземної”, ознайомлення з українською культурою на заняттях з „Основ української та зарубіжної культури”, „Краєзнавства” іноземні студенти набувають навичок спілкування та ведення діалогу в полікультурному навчальному середовищі та в новому для них українському суспільстві, позитивне та толерантне ставлення до представників інших культур та національностей формують такі дисципліни, як „Основи загальної психології та педагогіки”, „Філософія” та інші. Сформована комунікативна компетенція та навички спілкування в навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу та за його межами є запорукою досягнення високих результатів на подальших етапах навчання при вивченні теоретично-практичного та спеціалізованого блоку дисциплін. Соціалізація іноземних студентів, їх інтеграція не тільки в освітньо-виховний простір, але й соціум міста та країни, де навчаються іноземні студенти, формують мобільну, адекватну, сучасну особистість майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А.Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 34-42.
2. Bachman L. Fundamental considerations in language testing / L.Bachman. – Oxford: Oxford University Press, 1990.

3. Емохонова Л.Г. Мировая художественная культура: учебное пособ. / Л.Г.Емохонова. – М.: Академия, 2001. – 544 с.
4. Трошин Ю. А. История стран Азии и Африки в новейшее время. 1918-2000 / Ю.А.Трошин. – М.: Весь Мир, 2004. – 594 с.
5. Культура русской речи / [И.В.Космарская, Л.М.Рощина, А.К.Руденко, М.П.Яковлева]. – М.: МГЛУ, 2006. – 243 с.

АНОТАЦІЯ

Антонова К.В. Роль комунікативної компетенції в процесі соціалізації іноземних студентів в полікультурному навчально-виховному просторі вищого навчального закладу. В статті розглянуті крос-культурні компетенції особистості, проаналізовані особливості спілкування та специфіка мовного та ділового етикету іноземних студентів в залежності від національно-етнічної приналежності, виділені складові продуктивної комунікативної компетенції іноземних студентів в полінаціональному навчально-виховному середовищі. Проведений аналіз дав змогу виявити блок гуманітарних дисциплін, які впливають на формування комунікативної компетенції іноземних студентів, що в свою чергу сприяє та прискорює процес соціалізації іноземних студентів в новому соціумі.

Ключові слова: крос-культурні компетенції, комунікативна компетенція, компетенція спілкування, мовний етикет, діловий етикет, соціалізація.

АННОТАЦИЯ

Антонова Е.В. Роль коммуникативной компетенции в процессе социализации иностранных студентов в поликультурном учебно-воспитательном пространстве высшего учебного заведения. В статье рассмотрены кросс-культурные компетенции личности, проанализированы особенности общения и специфика речевого и делового этикета иностранных студентов в зависимости от национально-этнической принадлежности, выделены составляющие продуктивной коммуникативной компетенции иностранных студентов в полинациональной учебно-воспитательной среде. Проведенный анализ дал возможность выявить блок гуманитарных дисциплин, которые влияют на формирование коммуникативной компетенции иностранных студентов, что в свою очередь способствует и ускоряет процесс социализации иностранных студентов в новом социуме.

Ключевые слова: кросс-культурные компетенции, коммуникативная компетенция, компетенция общения, речевой этикет, деловой этикет, социализация.

SUMMARY

Antonova E.V. A role of communicative competence during foreign students' socialization in polycultural educational space of university. In article are considered cross-cultural competences of the person, analysed features of communication and particular qualities of speech and business etiquette of foreign students depending on

their national origin, extracted components of productive foreign students' communicative competence in the polynational educational space. Extracted analysis gave the chance to display the block of humanitarian disciplines which have an influence on foreign students' communicative competence formation that promotes and accelerates process of foreign students' socialization in new society.

Key words: *cross-cultural competences, communicative competence, competence of communication, speech etiquette, business etiquette, socialization.*